

Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право
УДК 342.9

Шаповал Роман Володимирович

*доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри адміністративного права
та адміністративної діяльності*

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Shapoval Roman

*Doctor of Law, Professor,
Head at Department of Administrative Law and Administrative Activity
Yaroslav Mudryi National Law University
ORCID: 0000-0002-5716-9291*

**ДЕЯКІ ПИТАННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО
РЕГУЛЮВАННЯ ПОВНОВАЖЕНЬ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО
САМОВРЯДУВАННЯ ПІД ЧАС ДІЇ АДМІНІСТРАТИВНОГО
РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ
SOME ISSUES OF ADMINISTRATIVE AND LEGAL REGULATION
OF THE POWERS OF LOCAL SELF-GOVERNMENT BODIES IN
UKRAINE DURING THE MARTIAL LAW REGIME**

***Анотація.** Вступ. Стаття присвячена дослідженню адміністративно-правових аспектів регулювання повноважень органів місцевого самоврядування під час дії воєнного стану в Україні. Автор аналізує основні правові засади, що визначають специфіку функціонування місцевих органів влади в умовах підвищеної небезпеки та обмежених ресурсів, які притаманні адміністративному режиму воєнного стану. Зокрема, увага приділяється змінам у повноваженнях місцевих органів, що спрямовані на забезпечення оперативного управління*

територіями, підвищення їхньої безпеки та координацію з центральними органами державної влади.

Встановлено, що введення воєнного стану призводить до суттєвих змін у традиційній системі розподілу повноважень між різними рівнями публічної адміністрації. Особливу увагу приділено нормативно-правовій базі, яка регламентує діяльність органів місцевого самоврядування у період воєнного стану, зокрема, механізмам їхньої взаємодії з військовими адміністраціями, які отримують додаткові права та обов'язки. Розглянуто актуальні виклики правозастосування, що виникають у контексті дії спеціальних норм воєнного стану. Проаналізовано основні положення законодавства, які обмежують або розширюють автономію місцевих органів у залежності від безпекової ситуації та пріоритетів національної оборони.

Виділено основні проблеми, які виникають в процесі адміністративно-правового регулювання діяльності органів місцевого самоврядування під час адміністративного режиму воєнного стану на основі чого надано пропозиції щодо методів правового регулювання для покращення координації між військовими адміністраціями та органами місцевого самоврядування в умовах воєнного стану.

Мета. Мета роботи є дослідження механізмів адміністративно-правового регулювання повноважень органів місцевого самоврядування в умовах воєнного стану, оцінити їхню ефективність у забезпеченні стабільності, безпеки та взаємодії з військовими адміністраціями, з урахуванням положень національного законодавства, практики його застосування та міжнародного досвіду управління у кризових ситуаціях. Крім того, визначити основні проблеми, з якими стикаються органи місцевого самоврядування в умовах воєнного стану, та розробити пропозиції щодо ключових напрямів удосконалення їхньої діяльності.

Матеріали і методи. Матеріалами дослідження є: 1) нормативно-правова база, що регулює повноваження органів місцевого самоврядування під час дії адміністративного режиму воєнного стану; 2) наукові праці вітчизняних та зарубіжних авторів, що досліджують питання адміністративно-правового регулювання органів місцевого самоврядування, зокрема у контексті воєнного стану та правових механізмів здійснення їх повноважень.

У процесі здійснення дослідження були застосовані такі наукові методи: теоретичного узагальнення та групування (для характеристики основних функцій органів місцевого самоврядування під час воєнного стану, а також для визначення складу та змісту повноважень цих органів у таких умовах); формалізації, аналізу та синтезу (для розробки моделей взаємодії органів місцевого самоврядування з іншими державними органами в умовах воєнного стану та побудови схем реалізації їхніх повноважень в умовах обмежень); логічного узагальнення результатів (для формулювання висновків щодо ефективності адміністративно-правових механізмів регулювання).

Результати. Основні результати дослідження свідчать, що ефективність адміністративно-правового регулювання в умовах воєнного стану значною мірою залежить від здатності органів місцевого самоврядування адаптуватися до швидких змін у правовому полі та оперативно реагувати на виклики. Стаття пропонує шляхи вдосконалення адміністративно-правового механізму для забезпечення більшої гнучкості та ефективності в управлінні місцевими ресурсами під час дії режиму воєнного стану.

Перспективи. В подальших наукових дослідженнях пропонується подальше вдосконалення законодавства, яке регулює діяльність органів місцевого самоврядування під час воєнного стану, та підтримка цих органів через залучення додаткових ресурсів і спеціальних програм

допомоги. Це сприятиме підвищенню стійкості українських громад і забезпеченню стабільності в умовах воєнних викликів.

Ключові слова: адміністративне право, воєнний стан, органи місцевого самоврядування, повноваження, нормативно-правове регулювання.

Summary. *Introduction. The article is devoted to the study of administrative and legal aspects of regulating the powers of local government bodies during martial law in Ukraine. The author analyzes the main legal principles that determine the specifics of the functioning of local authorities in conditions of increased danger and limited resources inherent in the administrative regime of martial law. In particular, attention is paid to changes in the powers of local authorities aimed at ensuring operational management of territories, increasing their security and coordination with central government bodies. It is established that the introduction of martial law leads to significant changes in the traditional system of distribution of powers between different levels of public administration. Particular attention is paid to the regulatory and legal framework that regulates the activities of local government bodies during martial law, in particular, the mechanisms of their interaction with military administrations, which receive additional rights and obligations. The current challenges of law enforcement that arise in the context of the action of special norms of martial law are considered. The main provisions of the legislation that limit or expand the autonomy of local authorities depending on the security situation and national defense priorities are analyzed.*

The main problems that arise in the process of administrative and legal regulation of the activities of local governments during the administrative regime of martial law are highlighted, on the basis of which proposals are made regarding methods of legal regulation to improve coordination between military administrations and local governments under martial law.

Purpose. The purpose of the work is to study the mechanisms of administrative and legal regulation of the powers of local governments under martial law, to assess their effectiveness in ensuring stability, security and interaction with military administrations, taking into account the provisions of national legislation, the practice of its application and international experience in crisis management. In addition, to identify the main problems faced by local governments under martial law, and to develop proposals for key areas for improving their activities.

Materials and methods. The materials of the study are: 1) the regulatory and legal framework regulating the powers of local government bodies during the martial law administrative regime; 2) scientific works of domestic and foreign authors investigating the issues of administrative and legal regulation of local government bodies, in particular in the context of martial law and legal mechanisms for the exercise of their powers.

In the process of conducting the study, the following scientific methods were applied: theoretical generalization and grouping (to characterize the main functions of local government bodies during martial law, as well as to determine the composition and content of the powers of these bodies in such conditions); formalization, analysis and synthesis (to develop models of interaction of local government bodies with other state bodies under martial law and to build schemes for the implementation of their powers under restrictions); logical generalization of results (to formulate conclusions regarding the effectiveness of administrative and legal mechanisms for regulation).

Results. The main results of the study indicate that the effectiveness of administrative and legal regulation in martial law conditions largely depends on the ability of local governments to adapt to rapid changes in the legal field and respond promptly to challenges. The article suggests ways to improve the administrative and legal mechanism to ensure greater flexibility and efficiency in managing local resources during martial law.

Discussion. Further scientific research suggests further improvement of the legislation regulating the activities of local governments during martial law, and support for these bodies through the involvement of additional resources and special assistance programs. This will contribute to increasing the resilience of Ukrainian communities and ensuring stability in conditions of military challenges.

Key words: *administrative law, martial law, local self-government bodies, powers, normative and legal regulation.*

Постановка проблеми. Запровадження воєнного стану в Україні спричинило необхідність перегляду конституційно-правових засад функціонування органів місцевого самоврядування. Ці органи залишаються важливою складовою публічної влади навіть у кризових умовах, забезпечуючи стабільність місцевого управління та виконання критично важливих функцій. Адміністративно-правове регулювання їх повноважень під час воєнного стану вимагає ефективної взаємодії з центральними органами влади та адаптації нормативно-правових актів до умов кризового управління.

Введення воєнного стану суттєво змінює звичні рамки функціонування публічної адміністрації, вимагаючи від органів місцевого самоврядування підвищеної оперативності, координації з іншими державними органами та адаптації до нових умов. Під час дії цього адміністративного режиму на місцеві органи влади покладаються додаткові завдання з підтримання правопорядку, забезпечення безпеки громадян та швидкого реагування на виклики, пов'язані з обороноздатністю держави.

З огляду на важливість забезпечення стабільності та порядку на місцевому рівні, критичною стає потреба в чіткому нормативному регулюванні повноважень місцевих органів в умовах воєнного стану. Українське законодавство, що регулює діяльність органів місцевого

самоврядування під час воєнного стану, потребує ретельного аналізу та подальшого вдосконалення для досягнення максимальної ефективності управління. Важливим є також врахування міжнародного досвіду та міжнародних нормативно-правових актів, що регулюють діяльність органів влади в умовах криз, для адаптації кращих практик в українській правовій системі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження питання адміністративно-правового регулювання повноважень органів місцевого самоврядування під час адміністративного режиму воєнного стану є непростим, що пояснює його наукову малодослідженість. Окремі аспекти цього питання, у той чи інший спосіб досліджували такі закордонні і вітчизняні учені, як: О.І. Беспалова [1], О.Ю. Дрозд [2], Д.В. Іванов [3], Ю.Б. Ключковський [4], В.Б. Ковальчук [5], Т.О. Коломоєць [6], М.О. Кравець, [7], Н.Ю. Цибульник [8], С.О. Шатрава [9] та інші.

Мета роботи. Мета роботи – дослідити механізми адміністративно-правового регулювання повноважень органів місцевого самоврядування в умовах воєнного стану, оцінити їхню ефективність у забезпеченні стабільності, безпеки та взаємодії з військовими адміністраціями, з урахуванням положень національного законодавства, практики його застосування та міжнародного досвіду управління у кризових ситуаціях. Крім того, визначити основні проблеми, з якими стикаються органи місцевого самоврядування в умовах воєнного стану, та розробити пропозиції щодо ключових напрямів удосконалення їхньої діяльності.

Матеріали і методи. Матеріалами дослідження є: 1) нормативно-правова база, що регулює повноваження органів місцевого самоврядування під час дії адміністративного режиму воєнного стану; 2) наукові праці вітчизняних та зарубіжних авторів, що досліджують питання адміністративно-правового регулювання органів місцевого

самоврядування, зокрема у контексті воєнного стану та правових механізмів здійснення їх повноважень.

У процесі здійснення дослідження були застосовані такі наукові методи: теоретичного узагальнення та групування (для характеристики основних функцій органів місцевого самоврядування під час воєнного стану, а також для визначення складу та змісту повноважень цих органів у таких умовах); формалізації, аналізу та синтезу (для розробки моделей взаємодії органів місцевого самоврядування з іншими державними органами в умовах воєнного стану та побудови схем реалізації їхніх повноважень в умовах обмежень); логічного узагальнення результатів (для формулювання висновків щодо ефективності адміністративно-правових механізмів регулювання).

Виклад основного матеріалу. Сьогодення України, яке характеризується військовою агресією, визначає нові виклики для органів місцевого самоврядування. Зокрема, актуальним стає питання адміністративно-правового регулювання повноважень органів місцевого самоврядування під час адміністративного режиму воєнного стану, коли більшість компетенцій підпорядковується загальнодержавним потребам.

Адже, в умовах воєнного стану, оголошеного в Україні в 2022 році внаслідок повномасштабного військового вторгнення РФ, зросла потреба у зміні підходів до адміністративно-правового регулювання на різних рівнях управління, зокрема на рівні органів місцевого самоврядування. Ця ситуація викликала значні адміністративно-правові перетворення, спрямовані на забезпечення безпеки, громадського порядку та швидкого реагування на виклики, пов'язані з військовими діями [10].

Введення воєнного стану є одним з найбільш суворих заходів, який може застосовуватися державою в умовах надзвичайної ситуації. Цей правовий режим має значний вплив на діяльність органів місцевого самоврядування, які в умовах мирного часу відповідають за широкий

спектр питань у межах місцевої юрисдикції — від управління житлово-комунальним господарством до забезпечення правопорядку [11].

На думку Т. О. Коломоєць, визначає режим воєнного стану як особливий правовий режим, введення якого зумовлено загрозою нападу, небезпекою для державної незалежності України та інших особливостей, що впливають на функціонування органів державної влади [6, с. 202]. Тобто, воєнний стан як правовий режим надзвичайного характеру накладає особливі умови на діяльність органів місцевого самоврядування, змінюючи, доповнюючи або обмежуючи їх повноваження.

У свою чергу, загальновідомим є те, що адміністративний режим є складовою і необхідною умовою життєдіяльності суспільства, а їх забезпечення є невід'ємною частиною управлінської функції держави. У період дії адміністративного режиму воєнного стану органи місцевого самоврядування виконують важливу роль у підтриманні громадського порядку, забезпеченні безпеки населення та функціонуванні критичної інфраструктури. В умовах воєнного часу діяльність органів місцевого самоврядування підпорядковується спеціальним правовим механізмам і обмеженням, які регулюються законами України та іншими нормативно-правовими актами.

Одним із ключових аспектів адміністративного режиму воєнного стану є тимчасове обмеження певних прав і свобод громадян. Це може включати: 1) обмеження на свободу пересування — можуть встановлюватися обмеження на в'їзд та виїзд з певних територій, а також комендантська година, яка регулює пересування громадян у певний час доби; 2) контроль за інформаційним простором — для запобігання дестабілізації та зменшення ризиків поширення фейкових новин може обмежуватися свобода слова, зокрема через тимчасове блокування медіаресурсів, що поширюють неправдиву інформацію; 3) евакуація населення — органи влади можуть приймати рішення про обов'язкову

евакуацію населення з небезпечних територій, а також про обмеження доступу до зони активних бойових дій [11]. Усі зазначені обмеження повинні бути чітко регламентовані і мати обґрунтування з точки зору забезпечення безпеки громадян.

Однією з основних теоретичних концепцій адміністративного регулювання є забезпечення балансу між централізацією владних повноважень і захистом місцевого самоврядування, як важливого елементу демократичного устрою. На відміну від звичайного режиму, в умовах воєнного стану законодавство надає широкі повноваження державним органам, водночас обмежуючи самостійність місцевих громад. Таке обмеження має забезпечити централізацію управлінських рішень та уникнення внутрішніх суперечностей у ланцюзі виконання рішень з питань оборони [12].

Нормативно-правову основу режими воєнного стану в Україні складають Конституція України, Закон України «Про правовий режим воєнного стану» № 389-VIII від 12 травня 2015 року, Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21 травня 1997 року № 280/97-ВР та інші підзаконні акти, які визначають порядок введення, здійснення та припинення цього режиму.

Відповідно до Конституції України, рішення про введення воєнного стану приймає Президент України, а затверджує його Верховна Рада [13, с. 34]. Воєнний стан передбачає можливість обмеження певних конституційних прав і свобод громадян, а також надання державним органам, зокрема військовим адміністраціям, додаткових повноважень для забезпечення національної безпеки. Це дозволяє більш оперативно приймати рішення в умовах бойових дій чи інших загроз безпеці.

Тобто, у період воєнного стану на базі місцевих рад можуть утворюватися військові адміністрації, які отримують право на керування ресурсами та регулювання діяльності на відповідній території. Це

передбачено Законом України «Про правовий режим воєнного стану» і спрямовано на централізацію рішень у сфері оборони та безпеки. У таких умовах місцеві органи самоврядування зберігають свої базові функції, однак значна частина їхніх повноважень переходить до військових адміністрацій, що посилює взаємозалежність і необхідність координації дій на всіх рівнях управління [5, с. 39]. Наприклад, органи місцевого самоврядування можуть бути позбавлені можливості приймати рішення у сфері комунальної безпеки, яка передається військовим адміністраціям для більш оперативного реагування. Також на період воєнного стану вводяться додаткові вимоги щодо погодження рішень органів місцевого самоврядування із представниками військових адміністрацій.

Також цей Закон визначає підстави для введення воєнного стану, порядок його запровадження, права та обов'язки органів влади та громадян у цей період, а також порядок управління територіями, на яких введено воєнний стан. Крім того, він надає центральним органам виконавчої влади, зокрема військовим адміністраціям, широкі повноваження, включаючи право координувати дії місцевих органів самоврядування. Так, місцеві ради під час воєнного стану зобов'язані забезпечувати роботу критично важливої інфраструктури, підтримувати громадський порядок, організовувати заходи з мобілізаційної підготовки та розв'язувати питання соціального захисту [11].

Зокрема, військові адміністрації можуть: 1) видавати обов'язкові до виконання розпорядження для громадян і юридичних осіб; 2) встановлювати обмеження на пересування населення; 3) контролювати використання транспортних і логістичних ресурсів; 4) здійснювати заходи щодо мобілізації та цивільного захисту [4, с. 51].

Що стосується питання взаємодія органів місцевого самоврядування з військовими адміністраціями то ключовими напрямками їх взаємодії є: 1) спільне забезпечення оборонних потреб – у разі виникнення загрози на

місцевому рівні органи місцевого самоврядування повинні сприяти військовим адміністраціям у будівництві укріплень, забезпеченні ресурсами оборонних підрозділів та підготовці території до захисту; 2) розробка та реалізація заходів евакуації – органи місцевого самоврядування забезпечують евакуаційні плани, надають транспортні засоби, а також сприяють розміщенню евакуйованих осіб; 3) інформаційна підтримка та комунікація – місцеві органи співпрацюють з військовими адміністраціями у питаннях інформування населення про обмеження, що запроваджуються в умовах воєнного стану, та про заходи безпеки [14]. Тобто у період воєнного стану військові адміністрації частково виступають посередниками між центральним та місцевим управлінням.

Що стосується питання взаємодії між центральним державним управлінням та органами місцевого самоврядування, то така взаємодія відбувається на основі нормативного регулювання, що встановлює правила розподілу повноважень під час воєнного стану. Ця взаємодія включає такі аспекти: 1) координація оборонних заходів – центральні та місцеві органи влади об'єднують свої зусилля у питаннях забезпечення оборони, розміщення сил, цивільного захисту та евакуації, створюючи єдину систему захисту населення; 2) розподіл ресурсів – у разі надзвичайних ситуацій центральні органи надають місцевим органам ресурси та підтримку, необхідні для забезпечення безпеки громадян, підтримки життєдіяльності інфраструктури; 3) інформаційна співпраця – державні органи інформують органи місцевого самоврядування про актуальні загрози та заходи безпеки, зокрема через регулярні інформаційні бюлетені, інструкції, що сприяє належній організації управління на місцях [15, с. 33].

Виходячи з цього, явним є те, що частина повноважень органів місцевого самоврядування передається військовим адміністраціям, що впливає на функціонування місцевих органів влади. Проте, згідно з частиною 2 статті 9 Закону України «Про правовий режим воєнного стану»,

органами місцевого самоврядування продовжують здійснювати повноваження, надані їм Конституцією та законами України, якщо інше не передбачено цим Законом або указом Президента про введення воєнного стану [11].

Тобто, органи місцевого самоврядування, навіть в умовах воєнного стану, продовжують виконувати низку повноважень, які залишаються в їхній компетенції, якщо це не суперечить вимогам правового режиму воєнного стану. До таких повноважень належать: 1. Забезпечення сталого функціонування комунальних послуг – тобто органи місцевого самоврядування продовжують забезпечувати водопостачання, водовідведення, теплопостачання та електропостачання, а також утримувати та обслуговувати дороги місцевого значення, прибудинкові території, парки, сквери; 2. Уповноваження в освітній сфері – органи місцевого самоврядування зберігають контроль над закладами освіти, а саме забезпечують функціонування дитячих садків, шкіл та позашкільних закладів, наприклад організація дистанційного навчання забезпечення шкіл ноутбуками для педагогів, обладнанням для укриттів у навчальних закладах; 3. Управління в галузі охорони здоров'я – органи місцевого самоврядування реалізують завдання щодо утримання закладів первинної медичної допомоги, що знаходяться в комунальній власності та організовують доступу населення до аптек або мобільних медичних бригад, якщо ускладнено доступ до лікарів; 4. Соціальний захист населення – це надання допомоги соціально незахищеним верствам населення, переселенцям (організація пунктів видачі гуманітарної допомоги, фінансування тимчасового житла для внутрішньо переміщених осіб) та контроль за виплатою соціальних пільг та допомог на місцевому рівні (забезпечення виплат малозабезпеченим сім'ям, багатодітним родинам тощо); 5. Управління місцевими фінансами – органи місцевого самоврядування мають право: а) формувати та затверджувати місцеві

бюджети, а також контролювати їх виконання; б) встановлювати місцеві податки і збори (наприклад, рішення про зниження ставок орендної плати для підприємств, які працюють у зоні бойових дій); 6. Розвиток місцевої економіки – органи місцевого самоврядування виконують: а) координацію роботи місцевих підприємств, що мають стратегічне значення для громади (наприклад, сприяння роботі продовольчих підприємств, організація постачання необхідних товарів до магазинів); б) залучення інвестицій у регіон, особливо у відносно безпечних громадах; 7. Регулювання земельних відносин – органи місцевого самоврядування здійснюють: а) виділення земельних ділянок для потреб місцевої громади, у тому числі під розміщення тимчасових об'єктів (наприклад, надання землі для будівництва укриттів або модульних містечок для ВПО); б) контроль за використанням земель комунальної власності; 8. Забезпечення громадського порядку – органи місцевого самоврядування продовжують створювати місцеві формування цивільного захисту, співпрацювати з поліцією у питаннях підтримання правопорядку (наприклад, організація добровільних формувань для охорони громадського порядку в селах або районах); 9. Організація мобілізаційної підготовки – органи місцевого самоврядування вести облік громадян, що підлягають мобілізації, та співпрацювати із центрами комплектування (наприклад, уточнення списків громадян для призову, розміщення інформаційних матеріалів щодо мобілізації); 10. Культурно-просвітницька діяльність – навіть у складних умовах, органи місцевого самоврядування займаються підтримкою культури, а саме: а) організація заходів для підтримки морального духу громади (наприклад, проведення виставок, концертів або онлайн-подій, присвячених патріотичній тематиці); б. збереження об'єктів культурної спадщини, забезпечення їх охорони [12].

Тобто, незважаючи на передачу значної частини повноважень військовим адміністраціям, органи місцевого самоврядування

продовжують виконувати функції, пов'язані із забезпеченням життєдіяльності громад, соціального захисту, підтримання інфраструктури та розвитку економіки. Завдяки цьому забезпечується стабільність та стійкість місцевих громад навіть у кризових умовах.

У свою чергу, повноваження органів місцевого самоврядування під час воєнного стану можна поділити на кілька основних видів, кожен з яких має свої особливості та механізми реалізації, а саме: 1) забезпечення громадського порядку та безпеки – це одне з головних повноважень, яке полягає у взаємодії з правоохоронними органами, забезпеченні публічного порядку та захисті населення від внутрішніх загроз. Місцеві ради мають право організовувати патрулювання територій спільно з поліцією та військовими структурами для підтримання безпеки; 2) управління ресурсами та критичною інфраструктурою – це здійснення контролю органами місцевого самоврядування під час воєнного стану над об'єктами критичної інфраструктури, включаючи системи водопостачання, енергозабезпечення, лікарні та транспортні комунікації. Цей вид повноважень спрямований на забезпечення безперебійної роботи важливих об'єктів, необхідних для життя населення; 3) мобілізаційна та оборонна підготовка – це повноваження щодо організації заходів із мобілізації, зокрема, співпраці з військовими комісаріатами та військовими адміністраціями. Це дозволяє забезпечити швидку мобілізацію людських і матеріальних ресурсів у разі загрози; 4) забезпечення соціального захисту населення – це обов'язок місцевих органів надавати соціальну допомогу населенню, організовувати тимчасові притулки для переміщених осіб та забезпечувати громадян необхідними засобами для виживання під час воєнного стану. Це стосується розміщення евакуйованих громадян, підтримки осіб, які втратили житло, та організації гуманітарної допомоги; 5) комунікаційні повноваження – це обов'язок місцевих органів в умовах воєнного стану забезпечити інформування населення про стан справ у

громаді, правила безпеки та заходи, що вживаються для захисту громадян. Вони також відповідальні за комунікацію з центральними органами та військовими адміністраціями для координації дій на території громади [5, с. 41].

На нашу думку під повноваженнями органів місцевого самоврядування у період воєнного стану розуміється сукупність функцій та правових механізмів, якими наділені місцеві органи влади для забезпечення життєдіяльності громад, дотримання громадського порядку та здійснення заходів оборони та безпеки на місцевому рівні.

Крім того, під час дії воєнного стану в Україні органи місцевого самоврядування відіграють ключову роль у забезпеченні обороноздатності та підтримці військових формувань. Законодавство України надає органам місцевого самоврядування повноваження щодо фінансування та матеріально-технічного забезпечення військових підрозділів, що є критично важливим у період воєнних дій.

Відповідно до статті 4 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», фінансування діяльності військових адміністрацій, які виконують повноваження органів місцевого самоврядування, здійснюється за рахунок коштів відповідних місцевих бюджетів [11]. Це положення підкреслює відповідальність місцевих органів за забезпечення функціонування військових адміністрацій та підтримку військових формувань на їх території.

Крім того, Постанова Кабінету Міністрів України № 52 від 19 січня 2022 року визначає механізм фінансування військових адміністрацій. Згідно з нею, діяльність військових адміністрацій населених пунктів фінансується за рахунок коштів відповідного місцевого бюджету територіальної громади, де утворено військову адміністрацію [16]. Це забезпечує пряму участь місцевих бюджетів у підтримці військових структур.

Органи місцевого самоврядування також можуть організовувати збори та приймати донати для підтримки військових формувань. Такі ініціативи сприяють мобілізації ресурсів громади та підвищують ефективність оборонних заходів. Важливо, щоб ці дії відповідали чинному законодавству та були прозорими для громадськості.

Вони також можуть надавати військовим формуванням матеріально-технічну підтримку, зокрема транспортні засоби, паливо, засоби зв'язку та інше обладнання. Наприклад, у травні 2022 року Міністерство розвитку громад та територій України надало роз'яснення щодо забезпечення військових транспортними засобами та паливом [17]. Наприклад, у Сумській області громади фінансують свої добровольчі формування, забезпечуючи їх необхідними ресурсами для виконання завдань територіальної оборони [18].

Таким чином, законодавство України надає органам місцевого самоврядування широкі повноваження щодо фінансування та підтримки військових формувань під час воєнного стану. Це підкреслює важливість місцевого самоврядування у забезпеченні національної безпеки та оборони.

У свою чергу, видається необхідним виділення основних принципів адміністративного регулювання під час воєнного стану повноважень органів місцевого самоврядування. До них можна віднести такі, як: 1) принцип законності – усі адміністративні дії та рішення органів місцевого самоврядування мають відповідати чинному законодавству України, навіть під час надзвичайних ситуацій. В умовах воєнного стану цей принцип дозволяє зберегти суспільну довіру до влади та забезпечити правову визначеність; 2) принцип децентралізації – в умовах воєнного стану цей принцип забезпечує збереження функцій місцевого самоврядування, що дозволяє органам на місцях оперативно реагувати на конкретні виклики, пов'язані з воєнними діями та безпекою громадян; 3) принцип оперативності та мобільності – ефективне реагування на виклики воєнного

часу вимагає оперативності у прийнятті рішень, гнучкості у перерозподілі ресурсів, а також швидкої координації між органами місцевого самоврядування та іншими державними структурами; 4) принцип пріоритету захисту прав та свобод людини – навіть під час війни права і свободи особи повинні зберігати свою основоположну роль. Органи місцевого самоврядування мають дбати про безпеку, здоров'я та життєзабезпечення населення на підконтрольних територіях.

Під час воєнного стану органи місцевого самоврядування зобов'язані виконувати низку функцій пов'язаних із забезпеченням правопорядку та реагуванням на загрози безпеці. На нашу думку такими основним функціями, наприклад є: 1) забезпечення громадського порядку та безпеки – місцеві органи повинні співпрацювати з військовими адміністраціями та правоохоронними органами з питань громадської безпеки, зокрема у частині евакуації населення, створення та підтримки оборонних споруд, надання соціальної допомоги постраждалим від бойових дій; 2) цивільний захист та надзвичайна ситуація – органи місцевого самоврядування мають забезпечувати швидке реагування на надзвичайні ситуації, підтримувати діяльність служб швидкої допомоги, комунальних служб, забезпечувати населення інформацією щодо безпеки та дій у надзвичайних умовах; 3) забезпечення основних послуг – на органи місцевого самоврядування покладено завдання з управління соціальною та житлово-комунальною інфраструктурою, водопостачанням, електропостачанням та іншими послугами, що є важливими для підтримки життєдіяльності громад у кризовий період.

Це дає змогу забезпечити стабільність у регіонах, де можливе залучення громадян до оборонних заходів, а також створює умови для підтримки життєдіяльності населення навіть під час воєнних дій.

Поряд з основними функціями управління, з'являються додаткові обов'язки, зокрема в частині сприяння обороноздатності, організації

евакуаційних заходів, контролю за зберіганням продуктів харчування, медикаментів та інших життєво важливих ресурсів [3, с. 103].

Важливою є також комунікаційна функція місцевих органів, оскільки вони забезпечують населення оперативною інформацією щодо правил поведінки у надзвичайних умовах та заходів безпеки. Практика країн, які тривалий час перебувають у стані збройного конфлікту, зокрема Ізраїлю, показує, що ефективна робота місцевих органів самоврядування значно знижує рівень паніки серед населення та забезпечує стабільність [7, с. 92].

Ці повноваження мають імперативний характер, що означає необхідність їх беззастережного виконання в умовах надзвичайної ситуації. Особливістю є те, що виконання зазначених функцій може супроводжуватися обмеженням деяких прав і свобод громадян, а також примусовим характером рішень місцевої влади.

Також потрібно відзначити, що одним із ключових аспектів функціонування органів місцевого самоврядування під час воєнного стану є координація з правоохоронними органами для забезпечення правопорядку. На основі законодавства місцеві ради мають повноваження координувати свою діяльність із поліцією та іншими силовими структурами для оперативного реагування на інциденти, що загрожують безпеці громадян. В Україні відповідні положення закріплені в Законі «Про національну поліцію», який дозволяє спільні дії поліції та місцевих адміністрацій під час надзвичайних ситуацій [19].

Виходячи із цього можна сказати, що класифікація повноважень органів місцевого самоврядування в умовах воєнного стану здійснюється за кількома критеріями, а саме: 1) забезпечення правопорядку та безпеки – органи місцевого самоврядування відповідають за координацію дій місцевих правоохоронних органів, забезпечення безпеки громадян та контроль за дотриманням режиму воєнного стану; 2) адміністративно-розпорядчі повноваження – це організація забезпечення населення

основними продуктами, водою, електроенергією та іншими критично важливими ресурсами, що є важливим для підтримки нормальної життєдіяльності регіону в умовах обмежених ресурсів; 3) захисні та оборонні функції – в умовах воєнного стану органи місцевого самоврядування можуть брати участь у заходах з мобілізації, забезпеченні місцевих добровольчих формувань, а також надавати підтримку підрозділам Збройних Сил України.

Також потрібно відзначити, що міжнародне право встановлює стандарти, які повинні дотримуватися держави під час введення надзвичайних правових режимів, таких як воєнний стан. Зокрема, Міжнародний пакт про громадянські та політичні права (ст. 4) дозволяє державам відступати від зобов'язань з дотримання окремих прав лише у випадках, коли це необхідно для захисту національної безпеки [20].

Держави, що вводять воєнний стан, зобов'язані інформувати міжнародні організації про обмеження прав, дотримуючись принципу пропорційності. Зокрема, у Європейському Союзі та країнах НАТО передбачено жорсткий контроль за дотриманням прав людини в умовах надзвичайного стану, що забезпечує мінімізацію порушень основних прав навіть в умовах війни [21].

Аналіз міжнародного досвіду свідчить, що багато країн Європи мають подібні механізми делегування повноважень військовим адміністраціям під час надзвичайних ситуацій. Наприклад, у Франції за умов воєнного часу створюються військові префектури, що контролюють адміністративні та оборонні заходи на регіональному рівні. Префекти, призначені урядом, координують діяльність місцевих органів у питаннях оборони та громадської безпеки. Вони мають право видавати обов'язкові для виконання розпорядження для місцевих адміністрацій та контролювати їхню діяльність під час війни [22]. Місцеві органи у Франції, зокрема мери, працюють у тісній координації з префектами. Вони відповідають за

організацію евакуації, захист цивільного населення та розподіл гуманітарної допомоги, одночасно підпорядковуючись рішенням префектур. Така модель дозволяє забезпечити централізований контроль та ефективність на всіх рівнях управління [23].

Тоді, як Німеччина має федеративну систему управління, яка забезпечує гнучкість під час воєнного стану. Закон про цивільну оборону Німеччини (Zivilschutzgesetz) визначає розподіл повноважень між федеральними та місцевими органами влади [24].

У разі військової загрози федеральний уряд Німеччини може взяти на себе управління місцевими ресурсами та службами, такими як транспорт, енергетика та медицина. Федеральні землі залишаються відповідальними за виконання розпоряджень і підтримку цивільного населення. Місцеві органи влади відповідають за організацію притулків, евакуацію населення та підтримку роботи критичної інфраструктури. Вони також співпрацюють із федеральними агенціями з цивільного захисту для своєчасного реагування на загрозу [25].

В Ізраїлі, який постійно стикається із зовнішніми загрозами, розроблена високоефективна система інтеграції військових і цивільних адміністративних структур. Військове командування співпрацює з місцевими органами, що дозволяє швидко та ефективно реагувати на загрози безпеці. За умов загрози місцеві органи самоврядування безпосередньо взаємодіють з Армією оборони Ізраїлю (ЦАХАЛ) для організації евакуації, розподілу гуманітарної допомоги та забезпечення громадського порядку координуються з військовими для забезпечення життєдіяльності в регіонах, які зазнають найбільшої загрози [26]. Це дозволяє швидко інтегрувати військові та цивільні структури для реагування на кризи. Місцеві органи облаштовують укриття, навчають населення правилам безпеки та координуються з військовими для

забезпечення життєдіяльності в регіонах, які зазнають найбільшої загрози [27].

Загалом можна сказати, що особливістю адміністративно-правового регулювання під час воєнного стану є зміни, що включають управлінські функції органів місцевого самоврядування, спрямовані на забезпечення підтримки населення та оперативного реагування на надзвичайні ситуації. Такими адміністративно-правовими змінами у повноваженнях органів місцевого самоврядування є: 1) залежність від військових адміністрацій – тобто органи місцевого самоврядування втрачають частину своєї автономії, що призводить до підпорядкування військовим адміністраціям. В окремих випадках військові адміністрації можуть видавати обов'язкові для виконання розпорядження, що відображає обмеження місцевого самоврядування в умовах війни; 2) зміни у фінансових повноваженнях – фінансові ресурси місцевих органів спрямовуються на потреби оборони та підтримку життєво важливих інфраструктур. У багатьох регіонах фінансування соціальних програм було перенаправлене на підтримку сил територіальної оборони та забезпечення громадян основними товарами; 3) зміни у повноваженнях щодо мобілізації – органи місцевого самоврядування беруть активну участь у мобілізаційних заходах, евакуації населення, допомозі біженцям. Наприклад, місцеві ради в Харківській та Донецькій областях прийняли рішення про підтримку місцевих загонів територіальної оборони, організовують евакуацію жителів з прифронтових територій. Так у березні 2024 року було прийнято рішення про примусову евакуацію родин з дітьми з 18 населених пунктів Великобурлуцької та Вільхуватської громад Харківської області [28]; 4) контроль за стратегічними ресурсами та інфраструктурою – місцеві органи також отримують повноваження контролювати розподіл стратегічних ресурсів: продовольства, медикаментів, палива. Це необхідно для підтримки нормального функціонування території в умовах бойових дій.

На наш погляд, серед багатьох існуючих проблем, однією з найбільших проблем, з якими стикаються органи місцевого самоврядування в умовах воєнного стану, є нестача ресурсів. У багатьох регіонах зруйнована інфраструктура, що ускладнює доступ до основних засобів життєзабезпечення. Також бракує кваліфікованого персоналу, оскільки частина службовців мобілізована або евакуйована. Ці фактори суттєво впливають на спроможність органів місцевого самоврядування виконувати свої завдання.

Крім цього, ще однією проблемою вбачається правова невизначеність щодо розподілу повноважень між органами місцевого самоврядування та військовими адміністраціями. Відсутність чітких інструкцій часто призводить до конфліктів та затримок у прийнятті рішень, що може негативно вплинути на оперативність реагування в умовах надзвичайної ситуації. Це вимагає подальшого вдосконалення законодавчої бази, щоб визначити оптимальні моделі взаємодії між різними рівнями влади під час воєнного стану.

Виходячи із усього вище сказаного, склалася думка, що серед основних проблем, що виникають в адміністративно-правовому регулюванні діяльності органів місцевого самоврядування є: 1) недостатнє фінансування та перевантаження бюджетів громад, адже у багатьох регіонах зруйнована інфраструктура, що ускладнює доступ до основних засобів життєзабезпечення; 2) бракує кваліфікованого персоналу, оскільки частина службовців мобілізована або евакуйована, що суттєво впливає на спроможність органів місцевого самоврядування виконувати свої завдання; 3) неузгодженість дій органами місцевого самоврядування та військовими адміністраціями; 4) недостатня деталізація розподілу повноважень, тобто відсутність єдиної стратегії у випадку різних військових загроз.

Саме тому, вбачається за необхідне надання пропозицій щодо методів правового регулювання для покращення координації між військовими

адміністраціями та органами місцевого самоврядування в умовах воєнного стану. Серед яких можна виділити такі, як:

1. Розробка єдиного протоколу комунікації та координації – для уникнення дублювання рішень та конфліктів повноважень доцільно створити єдиний адміністративний протокол комунікації між військовими адміністраціями та органами місцевого самоврядування. Протокол повинен включати: а) опис основних процедур прийняття спільних рішень; б) швидкі канали комунікації та порядок обміну інформацією; в) формат і порядок узгодження рішень в умовах невідкладної ситуації.

2. Законодавче закріплення зон відповідальності – пропонується внести зміни до законодавства для чіткого визначення зон відповідальності військових адміністрацій та органів місцевого самоврядування. Це може включати: а) створення списку повноважень, що тимчасово переходять від місцевих органів до військових адміністрацій; б) визначення критичних сфер, де рішення приймаються спільно або пріоритетно військовою адміністрацією, таких як охорона громадського порядку, мобілізація ресурсів тощо. Наприклад це оновлення Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» з додаванням розділу про повноваження під час воєнного стану.

3. Впровадження навчання для посадових осіб – для ефективної роботи в кризових ситуаціях потрібна належна підготовка посадових осіб. Пропонується: а) регулярне навчання представників місцевих органів і військових адміністрацій щодо управління в кризових умовах; б) тренінги з швидкого прийняття рішень, реагування на ризики і забезпечення безпеки населення. Приклад: щорічні курси з управління надзвичайними ситуаціями, що включають спільні тренування військових і цивільних адміністрацій.

4. Створення спільних оперативних центрів – це сприятиме ефективній координації дій військових і цивільних адміністрацій, зокрема:

а) постійне розміщення представників місцевих органів у військових адміністраціях для безперервного обміну інформацією; б) використання єдиної платформи для обміну даними про ресурси, ризики та оперативну обстановку на місцевому рівні. Приклад: введення в структуру військових адміністрацій спеціальних посад для координації з місцевими органами.

5. Запровадження нормативної бази для управління ресурсами – адже в умовах воєнного стану місцеві органи часто не мають пріоритету в доступі до критичних ресурсів. Пропонується створити нормативну базу щодо: а) порядку розподілу критичних ресурсів (палива, продовольства, медикаментів) на рівні громади; б) прозорого регулювання передачі ресурсів військовим адміністраціям та порядок їх повернення.

Запропоновані методи правового регулювання можуть суттєво покращити координацію між військовими адміністраціями та місцевими органами самоврядування, а також захистити інтереси місцевих громад у кризових умовах. Удосконалення механізмів комунікації, прозорості дій і фінансова підтримка місцевих бюджетів є важливими кроками до збереження балансу між потребами воєнного часу та інтересами громадян.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Загалом, виходячи з усього вищесказаного, можна з упевненістю сказати, що механізми адміністративно-правового регулювання повноважень органів місцевого самоврядування в умовах воєнного стану – це сукупність юридичних інструментів, процедур та засобів, спрямованих на врегулювання, організацію та контроль діяльності органів місцевого самоврядування у специфічних умовах воєнного стану. Вони охоплюють нормативно-правові акти, адміністративні заходи, управлінські рішення, а також систему взаємодії між органами місцевого самоврядування та військовими адміністраціями. Основною метою цих механізмів є забезпечення безперебійного функціонування органів влади, реалізація їхніх повноважень у забезпеченні стабільності, громадського порядку,

безпеки населення та оперативного реагування на кризові ситуації, з урахуванням обмежень та особливостей правового режиму воєнного стану.

В подальших наукових дослідженнях пропонується подальше вдосконалення законодавства, яке регулює діяльність органів місцевого самоврядування під час воєнного стану, та підтримка цих органів через залучення додаткових ресурсів і спеціальних програм допомоги. Це сприятиме підвищенню стійкості українських громад і забезпеченню стабільності в умовах воєнних викликів.

Література

1. Беспалова О.І. Адміністративно-правовий механізм реалізації правоохоронної функції держави: монографія. Харків: НікаНова, 2014. 544 с.
2. Дрозд О.Ю. Актуальні питання державної служби в деяких країнах Західної Європи. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2016. № 40 (2). С. 13-17.
3. Іванов Д. В. Механізми державного регулювання розвитку економічного потенціалу території в Україні: дис. ... канд. наук з держ. упр.: 25.00.02. Харків, 247 с. URL: https://ipa.karazin.ua/wp-content/themes/education/filesforpages/science/dis_ivanova.pdf (дата звернення: 15.03.2025).
4. Ключковський Ю. Б., (2022) Місцеве самоврядування в Україні під час і після війни. *Муніципальна реформа в контексті євроінтеграції України: Позиція влади, науковців, профспілок та громадськості: Збірник тез доповідей Шостої щорічної всеукраїнської науково-практичної конференції* (м. Київ, 23 грудня 2022 р.). Київ, С. 49-55.
5. Ковальчук В. Б. Особливості правового регулювання функціонування органів міського самоврядування в період воєнного стану

в Україні. *Український часопис конституційного права*. 2023. № 4. С. 37-46.

6. Коломоєць Т. О. Адміністративне право України. Академічний курс: підручник. Київ: Юрінком Інтер. 2011. 576 с.

7. Кравець М. О. Конституційні засади функціонування органів міського самоврядування під час умов дії військового стану. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. Т. 4. С. 91–93. URL: http://lsej.org.ua/4_2023/20.pdf (дата звернення: 15.03.2025).

8. Цибульник Н.Ю. Сучасний стан формування правових технологій діяльності органів публічної влади у секторі безпеки держави. *Право та державне управління*. 2023. № 3. С. 312-317.

9. Shatrava S.O., Khramtsov O.M., Kolomoiets N.V., Tyshchenkova I.O. Особливості бюджетної децентралізації в Україні. *Financial and credit activity problems of theory and practice*. 2019. № 1 (28). Р. 264-271.

10. Про введення військового стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022: станом на 7 листоп. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text> (дата звернення: 17.11.2024).

11. Про правовий режим військового стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII: станом на 27 лип. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 17.11.2024).

12. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР: станом на 30 жовт. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-vr#Text> (дата звернення: 17.11.2024).

13. Конституція України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr> (дата звернення: 13.11.2024).

14. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII: станом на 9 серп. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (дата звернення: 16.11.2024).

15. Взаємодія органів державної влади та міського самоврядування у межах нової системи територіальної організації влади в Україні. *Національний інститут стратегічних досліджень*. Київ, 2011. 54 с.

16. Про затвердження Порядку фінансування діяльності військових адміністрацій: Постанова Кабінету Міністрів України від 19 січня 2022 року № 52. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/52-2022-%D0%BF> (дата звернення: 18.11.2024).

17. Роз'яснення від 11 травня 2022 року щодо забезпечення військових транспортних засобів та паливом. *Міністерство розвитку громад та територій України*. URL: <https://ibuhgalter.net/articles/1051> (дата звернення: 18.11.2024).

18. Як громади Сумщини фінансують своє добровільне формування? *Суспільне Суми*. URL: <https://suspilne.media/sumy/580241-mozlivosti-finansuvanna-bezpeki-ta-oboroni-z-miscevih-budzetiv-slahi-ta-pidstavi-dla-sogo/> (дата звернення: 18.11.2024).

19. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015, № 580-VIII: станом на 16 серп. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text> (дата звернення: 16.11.2024).

20. Mizhnarodnyi pakt pro hromadianski ta politychni prava (pryiniatyi Heneralnoiu Asambleieiu OON 16 hrudnia 1966 roku, nabuv chynnosti dlia Ukrainy z 23 bereznia 1976 roku). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043 (дата звернення: 13.11.2024).

21. Konventsiiia pro zakhyst prav liudyny i osnovopolozhnykh svobod: Konventsiiia Rady Yevropy vid 04.11.1950: stanom na 1 serp. 2021 r. URL:

https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 16.11.2024).

22. Code de la défense, France. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000006071307/ (дата звернення: 17.11.2024).

23. Décret sur l'organisation territoriale des pouvoirs publics en période de crise, France. URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/jorf/id/JORFTEXT000043575238> (дата звернення: 13.11.2024).

24. Zivilschutzgesetz, Germany. URL: <https://www.gesetze-im-internet.de> (дата звернення: 13.11.2024).

25. Bundesamt für Bevölkerungsschutz und Katastrophenhilfe, Germany. URL: <https://www.bbk.bund.de> (дата звернення: 13.11.2024). [in German].

26. Israel Home Front Command. URL: <https://www.oref.org.il> (дата звернення: 13.11.2024).

27. Israel Defense Forces (IDF) Official Website. URL: <https://www.idf.il/en> (дата звернення: 13.11.2024).

28. Z 18 naselenykh punktiv Kharkivshchyny provedut prymusovu evakuatsiiu: koho tse torknetsia. URL: <https://fakty.com.ua/ua/ukraine/20240307-z-18-naselenyh-punktiv-harkivshhyny-provedut-prymusovu-evakuacziyu-kogo-cze-torknetsya/> (дата звернення: 17.11.2024).

References

1. Bepalova O.I. Administratyvno-pravovyi mekhanizm realizatsii pravookhoronnoi funktsii derzhavy: monohrafiia. Kharkiv: NikaNova, 2014. 544 s. [in Ukrainian].

2. Drozd O.Iu. Aktualni pytannia derzhavnoi sluzhby v deiakyykh krainakh Zakhidnoi Yevropy. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Serii: Pravo*. 2016. № 40 (2). S. 13-17 [in Ukrainian].
3. Ivanov D. V. Mekhanizmy derzhavnoho rehuliuвання rozvytku ekonomichnoho potentsialu terytorii v Ukraini: dys. ... kand. nauk z derzh. upr.: 25.00.02. Kharkiv, 247 s. URL: https://ipa.karazin.ua/wp-content/themes/education/filesforpages/science/dis_ivanova.pdf [in Ukrainian].
4. Kliuchkovskyy Yu. B. Mistseve samovriaduvannia v Ukraini pid chas i pislia viiny. Munitsypalna reforma v konteksti yevrointehratsii Ukrainy: Pozytsiia vlady, naukovtsiv, profspilok ta hromadskosti: Zbirnyk tez dopovidei Shostoi shchorichnoi vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii (m. Kyiv, 23 hrudnia 2022 r.). Kyiv, S. 49-55 [in Ukrainian].
5. Kovalchuk V. B. Osoblyvosti pravovoho rehuliuвання funktsionuvannia orhaniv miskoho samovriaduvannia v period voiennoho stanu v Ukraini. *Ukrainskyi chasopys konstytutsiinoho prava*. 2023. № 4. S. 37-46 [in Ukrainian].
6. Kolomoiets T. O. Administratyvne pravo Ukrainy. Akademichnyi kurs: pidruchnyk. Kyiv: Yurinkom Inter. 2011. 576 s. [in Ukrainian].
7. Kravets M. O. Konstytutsiini zasady funktsionuvannia orhaniv miskoho samovriaduvannia pid chas umov dii viiskovoho stanu. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal*. 2023. T. 4. S. 91–93. URL: http://lsej.org.ua/4_2023/20.pdf [in Ukrainian].
8. Tsybulnyk N.Iu. Suchasnyi stan formuvannia pravovykh tekhnolohii diialnosti orhaniv publichnoi vlady u sektori bezpeky derzhavy. *Pravo ta derzhavne upravlinnia*. 2023. № 3. S. 312-317 [in Ukrainian].
9. Shatrava S.O., Khramtsov O.M., Kolomoiets N.V., Tyshchenkova I.O.. Osoblyvosti biudzhetnoi detsentralizatsii v Ukraini. *Financial and credit activity problems of theory and practice*. 2019. № 1 (28). S. 264-271 [in Ukrainian].

10. Pro vvedennia viiskovoho stanu v Ukraini: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 24.02.2022 № 64/2022: stanom na 7 lystop. 2024 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text> [in Ukrainian].

11. Pro pravovyi rezhym viiskovoho stanu: Zakon Ukrainy vid 12.05.2015 № 389-VIII: stanom na 27 lyp. 2024 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> [in Ukrainian].

12. Pro mistseve samovriaduvannia v Ukraini: Zakon Ukrainy vid 21.05.1997 № 280/97-VR: stanom na 30 zhovt. 2024 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-vr#Text> [in Ukrainian].

13. Konstytutsiia Ukrainy vid 28 chervnia 1996 roku № 254k/96-VR. Verkhovna Rada Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr> [in Ukrainian].

14. Pro natsionalnu bezpeku Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 21.06.2018 № 2469-VIII: stanom na 9 serp. 2024 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> [in Ukrainian].

15. Vzaiemodiia orhaniv derzhavnoi vlady ta miskoho samovriaduvannia u mezhakh novoi systemy terytorialnoi orhanizatsii vlady v Ukraini. *Natsionalnyi institut stratehichnykh doslidzhen*. Kyiv, 2011. 54 s. [in Ukrainian].

16. Pro zatverdzhennia Poriadku finansuvannia diialnosti viiskovykh administratsii: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 19 sichnia 2022 roku № 52. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/52-2022-%D0%BF> [in Ukrainian].

17. Roziasnennia vid 11 travnia 2022 roku shchodo zabezpechennia viiskovykh transportnykh zasobiv ta palyvom. *Ministerstvo rozvytku hromad ta terytorii Ukrainy*. URL: <https://ibuhgalter.net/articles/1051> [in Ukrainian].

18. Iak hromady Sumshchyny finansuiut svoje dobrovilne formuvannia? *Suspilne Sumy*. URL: <https://suspilne.media/sumy/580241-mozlivosti-finansuvanna-bezpeki-ta-oboroni-z-miscevih-budzetiv-slahi-ta-pidstavi-dla-cogo/> [in Ukrainian].

19. Pro Natsionalnu politsiiu: Zakon Ukrainy vid 02.07.2015 № 580-VIII: stanom na 16 serp. 2024 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text> [in Ukrainian].

20. Mizhnarodnyi pakt pro hromadianski ta politychni prava (pryiniaty Heneralnoiu Asambleieiu OON 16 hrudnia 1966 roku, nabuv chynnosti dlia Ukrainy z 23 bereznia 1976 roku). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043 [in Ukrainian].

21. Konventsiiia pro zakhyst prav liudyny i osnovopolozhnykh svobod: Konventsiiia Rady Yevropy vid 04.11.1950: stanom na 1 serp. 2021 r. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text [in Ukrainian].

22. Code de la défense, France. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000006071307/.

23. Décret sur l'organisation territoriale des pouvoirs publics en période de crise, France. URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/jorf/id/JORFTEXT000043575238>.

24. Zivilschutzgesetz, Germany. URL: <https://www.gesetze-im-internet.de>.

25. Bundesamt für Bevölkerungsschutz und Katastrophenhilfe, Germany. URL: <https://www.bbk.bund.de>.

26. Israel Home Front Command. URL: <https://www.oref.org.il>.

27. Israel Defense Forces (IDF) Official Website. URL: <https://www.idf.il/en>.

28. Z 18 naselenykh punktiv Kharkivshchyny provedut prymusovu evakuatsiiu: koho tse torknetsia. URL: <https://fakty.com.ua/ua/ukraine/20240307-z-18-naselenyh-punktiv-kharkivshhyny-provedut-prymusovu-evakuacziyu-kogo-cze-torknetsya/>.